

DANIJEI ALERIĆ, ZAVOD ZA HRVATSKI JEZIK, ZAGREB

BAČVARSKI NAZIVI *BUTRUGA*, *BATALUGA*, *BATALAK*
I NJIHOVE VARIJANTE

Na hrvatskom jadranskom području živi i ovih šest više ili manje različitih bačvarskih naziva koji su dosad lingvistima bili većinom nepoznati: *butruga* i *butraka*, *bataluga* i *botaluga*, *batalak* i *butalak*. Skok je znao samo za dva (*butruga* i *bataluga*), ali ih, ponajviše zbog nedovoljna poznavanja predmeta koje označuju i posvemašnjega nepoznavanja varijantnih naziva, nije protumačio na prihvatljiv način. Sve upućuje na to da su oni u cijelosti romanskoga porijekla: tal. *botte tronca* > hrv. *butruga*, dalm. rom. (velj.) *bott *truánka* > hrv. *butraka*, tal. (ven.) *bota longa* > hrv. *botaluga* > hrv. *bataluga*, dalm. rom. (velj.) *buát da *l-ak* > hrv. *batalak*, dalm. rom. (velj.) *bott da *l-ak* > hrv. *butalak*.

1. UVOD

Ovdje će biti govora o šest više ili manje različitih bačvarskih naziva koji se čuju na hrvatskom jadranskom području. To su ovi nazivi (svrstani u parove po sličnosti): *butruga* i *butraka*, *bataluga* i *botaluga*, *batalak* i *butalak*.

Od svih se tih naziva u *RjJAZU* ne spominje ni jedan, a kamoli da bi tu o kojemu od njih bilo rečeno štogod više.¹ Ni jedan se od njih ne spominje ni u poznatoj Hubschmidovoj radnji *Schläuche und Fässer*, u kojoj se govori i o južnoslavenskim nazivima mješinastih i bačvastih sudova.² Najzanimljivije je da ni o jednom od njih nema spomena ni u glasovitoj radnji Ivana Popovića u kojoj se iscrpno raspravlja o srpskim i hrvatskim nazivima suda koji počinju labijalima *p*, *b*, *f*, *v*, iako je takvih naziva u toj radnji obrađeno blizu sedamdeset.³ U svom *ERHSJ* Petar Skok spominje od njih samo nazive *butruga* i *bataluga* i razmatra ih zajedno, u istom leksikografskom članku.⁴

¹ Usp. *RjJAZU* (= *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 1—23, izd. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880—1976).

² Usp. J. Hubschmid, *Schläuche und Fässer*, *Romanica Helvetica*, vol. 54, Bern 1955, str. 1—171.

³ Usp. I. Popović, *Prilozi ispitivanju balkanske leksike u srpskohrvatskom — O nekim našim nazivima posuda*, *Godišnjak Balkanološkog instituta Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine*, knj. 1, Sarajevo 1956, str. 55—104.

⁴ Usp. P. Skok, *ERHSJ* (= *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec, knj. 1—4, Zagreb 1971—1974), s. v. *butruga*.

Skok, na žalost, nije dovoljno poznavao predmetā koje označuju nazivi *butruga* i *bataluga*. K tome, nisu mu bile poznate varijante tih naziva (*butraka* i *botaluga*). Zato ih nije uspio protumačiti onako kako bi se to od njega očekivalo.

2. BUTRUGA I BUTRAKA

Naziv *butruga* prvi je, koliko mi je poznato, zabilježio Luka Zore potkraj 19. st., negdje u južnoj Dalmaciji. On kaže: »Bùtruga je narodna riječ za plosnat sud od vina.« U bilješci taj naziv uspoređuje sa stcsl. *bvtarъ* 'bačva'.⁵ Dakle, htio je reći da *butruga* izgleda kao nepravna, plosnata bačva, tj. kao bačva s ovalnim dnima, zatim da se u njoj drži vino i da joj je naziv u vezi sa stcsl. *bvtarъ* 'bačva'.

Skok u *ERHSJ* zna za Zorin podatak. Uz to raspolaže i podacima da se naziv *butruga* čuje u Pijavičinu na Pelješcu, s akcentom *bùtruga*, i u Smokvici na Korčuli, s akcentom *butrùga*. Navodi mu dva značenja: »1. plosnati sud od vina, 2. mala bačvica za nošenje pića na polje (domaći produkt; *bréma*, *bremica* u Šibeniku)«. Uspoređuje ga — baš kao i Zore — sa stcsl. *bvtarъ* 'bačva'. Ističe, međutim, da ono *r* u nazivu *butruga* »može biti i umetnuti suglasnik poslije *t* kao u *vitrice*, *prostrica* (ŽK), *Spalatro* itd.« i da je završno *-uga* »augmentativni sufiks«. Na kraju kaže da taj naziv potječe »od tal. *botte* < lat. *buttis*«. Drugim riječima, naziv je *butruga* po Skoku talijansko-hrvatski hibrid, u izvornom značenju 'velika bačva, bačvetina'.

Danas je naziv *butruga* nepoznat i u konavoskim Mrcinama (službeno — *Dubravka*) i u Stonu,⁷ što vjerojatno znači — i na cijelom dubrovačkom području između tih mjesta, pa i na dijelu Pelješca. Nije poznat ni na dijelu Korčule — ne čuje se npr. u Žrnovu kod grada Korčule.⁸ Utvrdio sam, međutim, da je dobro poznat u Blatu na Korčuli, dakako, s akcentom *butrùga*. *Butruga* je tu i »mala drvena polubačva« (»jedna joj je straan plosnata, a druga izbočena«), dakle, bačvica s ovalnim dnima, i — prava drvena bačvica, odnosno bačvica s okruglim dnima. U oba slučaja to je bačvica kapaciteta »oko 2—3 litra« u kojoj se za ljetnih poslova nosi bevanda.⁹ Utvrdio sam da je naziv *butruga* još dobro poznat i u Smokvici na Korčuli, odakle je o njemu imao potvrdu već Skok. Tu, međutim, *butruga* »nije plosnati sud kako piše Skok, nego ovalni, kružni, pravilnog dna«. To je, zapravo, »sitna bačvica«, kapaciteta »3—6 litara«, »sa samo jednim čepom«, koji se nalazi »na jednoj od duga«, i s ručicom pričvršćenom »s jedne i druge strane čepa« (ručica

⁵ Usp. L. Zore, *Paljetkovanje*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 108, Zagreb 1892, str. 216.

⁶ Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *butruga*.

⁷ Podatak za Mrcine dao sveuč. prof. dr. Rafo Bogišić koji je rođen u Mrcinama, a podatak za Ston dala umirovljenica Anđelka Zaer koja je rođena u Stonu.

⁸ Podatak dao umirovljenik Andrija Tvrđević koji je rođen u Žrnovu, u vinogradarskoj obitelji, i tu proveo mladost.

⁹ Tako po kazivanju Dobrile Kaštropil rođ. Radačić (prva verzija) i njezina supruga dipl. agronoma Kuzme Kaštropila (druga verzija) koji su rođeni u Blatu na Korčuli (1926, odnosno 1914).

omogućuje da se butruga »nosi u ruci, ali i s pomoću remena preko ramena«). U njoj se obično »nosi vino u polje«.¹⁰

Upada u oči da butruga nije nikako neki relativno veliki, nego, naprotiv, najmanji bačvasti ili, bolje, bačvoliki sud. Ta činjenica govori izričito protiv Skokova mišljenja da je naziv *butruga* izvorno augmentativ u značenju 'velika bačva, bačvetina', a ujedno i protiv njegova mišljenja da je taj naziv nekakav talijansko-hrvatski hibrid, nekakva izvedenica od talijanske imenice *botte* s pomoću hrvatskoga nastavka *-uga*, s naknadnim ubacivanjem glasa *r*.

S razlogom se može pretpostaviti da se naziv *butruga* primarno odnosi na nepravu, plosnatu drvenu bačvicu, s ovalnim dnima, onakvu kakvu je poznavao Luka Zore, a tek sekundarno na pravu drvenu bačvicu, s okruglim dnima: 1. za nošenje pića u ljetno doba svakako je prikladnija, pa je zato prvotno morala biti i uobičajenija plosnata bačvica nego prava, ako prvotno nije bila i jedino uobičajena; 2. naziv *butruga* već i na prvi pogled nalikuje nazivu *butraka*, a butrakom se, kako ćemo vidjeti, označuje baš nepravu, plosnata drvena bačvica za prenošenje vode, samo puno veća od butruge. Ta realna pretpostavka upućuje na zaključak da bi naziv *butruga* morao biti pravi, čisti talijanizam, koji je nastao od talijanske sintagme *botte tronca* 'nepotpuna, krnja bačva', ovako:

tal. *botte tronca* > tal. (sinkopom u intertonici) **bott' tronca*¹¹
> hrv. (prijelazom *o* u *u*) **butru(n)ka*¹² > hrv. *butruga*

Pri tom treba istaći da je prijelaz **butru(n)ka* > *butruga* ostvaren vjerojatno pod utjecajem dosta velike skupine imenica na *-uga* (*čvrljuga*, *haluga*, *jaruga*, *kaljuga*, *mačuga*, *ostruga*, *pastruga*, *pepeljuga*, *poluga*, *prljuga*, *vijsuga*, *žutuga*...), među kojima se je mogao nalaziti i bliskoznačni, bačvarski naziv *bataluga* ili *botaluga* o kojemu će biti govora u slijedećem poglavlju.¹³

Mogao bi tkogod pomisliti da je naziv *butruga* bolje izvoditi od vlat. *bütt(i)s trünca*. Ali, ta pomisao ne bi bila realna jer bi vlat. *bütt(i)s trünca* > prahrv. **b̥b̥tr̥oŋka* > hrv. **batruka* ili **batruga*.

Naziv *butraka* zabilježen je u Vrbniku na Krku. O predmetu što ga označuje najviše se podataka može naći u ovom tekstu pisanu u vrbničkom govoru: »Voda se nosi va kebli na glavi, a to je žensko delo. Ako će muž vodu nosit, zeme butraku ali barilec, natoči, sveže s konopcen, gori pasa skroz konopca toporišće od sikire, a ovo na rame, pretisne z rukami, a butraka mu leže na sve pleća i tako nosi muž vodu na rameni. Butraka je na fožu od barilca, samol nima dna na kolo, nego na delgovato, koti jaje.

¹⁰ Tako po pismu don Bože Baničevića koji je rođen u Smokvici (1937).

¹¹ U veljotskom se dijalektu kontinuanta lat. *buttis* javlja i redovito u liku bez *e*: *bott*, *buát*. (Usp. M. G. Bartoli, *Das Dalmatische*, knj. 2, Beč 1906, stup. 175.)

¹² Usp. rezultat analize naziva *butraka* o kojemu se govori malo dalje.

¹³ I Skok se izričito pozivlje na taj utjecaj kad govori o postanku imenice *koruga* 'drvena naprava koja služi u mlinarstvu' (< gal. *carruca?*), a očitio misli na nj kad kaže da je tal. *feluca* > hrv. (Boka, Dubrovnik) *filuga* ili *filjuga*. (Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *koruga* i *filuga*; Skok je pri tom previdio činjenicu da je u talijanskom jeziku zabilježen i lik *filuga* — usp. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venecija 1856, s. v. *feluca* — pa da je zato vjerojatnije da je tal. *filuga* > hrv. *filuga*.)

I ov okrut je od d e r v a... Najveć rabi za pejat vodu na živi, kada se dela livanda i kada se dela betežnica.«¹⁴

Butraka je, dakle, nepravna, plosnata drvena bačvica (očito radi lakšega nošenja), kapaciteta vjerojatno 20—30 litara, a u njoj se prenosi voda, najčešće na domaćim životinjama. To je upravo onaj plosnati, bačvoliki sud za vodu koji je u drugim hrvatskim kršnim krajevima poznat kao *bataluga* ili *botaluga*, *burilo*, *mezarola* ili *mizarola*, *vučija* ili *bučija* itd. Od primarne se korčulansko-pelješke butruge, kako izgleda, praktično razlikuje samo po tome što je od nje višestruko veća.

Ako je tako, nameće se pomisao da njezin naziv potječe od semantički iste sintagme od koje i naziv *butruga*. A budući da je zabilježen samo u Vrbniku na Krku,¹⁵ može se zaključiti da se u njemu vjerojatno krije veljotski oblik te sintagme, odnosno da je nastao ovako:

dalm. rom. (velj.) *bott *truánka* > hrv. *butraka*

Nezgodna je samo u tome što u veljotskom dijalektu nije potvrđena kontinuantna latinskoga pridjeva *trūncus*.¹⁶ Ali, budući da je kontinuantna toga latinskoga pridjeva potvrđena u bliskom talijanskom jeziku (tal. *tronco*), a kontinuantna latinske imenice *trūncus* — i u samom veljotskom dijalektu (velj. *truánk* ili *tráunk*),¹⁷ može se pretpostaviti da je u njemu ipak postojala.

3. BATALUGA I BOTALUGA

Naziv *bataluga* čuje se, koliko mi je poznato, s jedne strane u Konavlima i na Pelješcu, a s druge strane na Kvarnerskim otocima i u sjevernoj Istri ili primorju južno od nje.

U Konavlima je taj naziv najprije zabilježio Luka Zore potkraj 19. st., ovako: »Batáluga je u Konavlima bačvica za vodu.«¹⁸ Kasnije se taj naziv javlja u jednoj priči koja potječe iz Konavala, i to u kontekstu koji baca nešto više svjetla na njegovo značenje i upotrebu: »Djevojka u Vodovađi u Konavlima, uzela batalugu (bure) i otišla na vodu.«¹⁹ Danas se taj naziv u konavoskim Mrcinama čuje ne u obliku *batáluga*, nego u obliku *botáluga*. Tu se njime označuje »mala, duguljasta i plosnata bačva« u koju stane »25—30 litara vode« i koja služi upravo »za donošenje vode s izvora«: obično je uprti na leđa ženska osoba, a katkad se po dvije botaluge natovare na magare.²⁰

¹⁴ Usp. I. Žic, *Vrbnik na otoku Krku*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, sv. 5, Zagreb 1900, str. 235, bilj. 1 (isticanje moje — D. A.).

¹⁵ Vjerojatno je bio u upotrebi i drugdje na Krku, ali je danas nepoznat čak i u nedalekim krčkim selima Puntu (podatak dao pjesnik Nikola Bonifačić Rožin koji je rođen u tome mjestu), Krasu (podatak dao dr. Petar Strčić koji je rođen u tome mjestu) i Šilu (podatak dao dipl. inž. Ivan Ribarić koji je rođen u tome mjestu).

¹⁶ Usp. M. G. Bartoli, o. c., stup. 231.

¹⁷ *Ib.*, stup. 41, 160, 231.

¹⁸ Usp. L. Zore, o. c., str. 212.

¹⁹ Usp. V. Čajkanović, *Rasprave i građa*, knj. 1, Srpski etnografski zbornik, knj. 50, Beograd 1934, str. 180 (priču je zabilježio Vid Vulić Vukasović).

²⁰ Tako po kazivanju sveuč. prof. dr. Rafe Bogišića koji je rođen u Mrcinama.

Na Pelješcu se taj naziv — u obliku *batàluga* — čuje »npr. u Pòtòmlju, Kùni i Jànjinu«. Tu se njime označuje izdužena plosnata drvena bačvica u koju stane do 20 litara tekućine i koja »služi za prijenos vode u sušnim krajevima, ali i za prijenos bordoške juhe kojom se prskaju vinogradi«. ²¹

Na Kvarnerskim je otocima naziv *bataluga* neizravno potvrđen mnogo prije nego u Konavlima i na Pelješcu. Tu na nj upućuje već muški nadimak *Bataluga* koji je zabilježen u Vrbniku na Krku u drugoj polovini 18 st. (»Jure Matanić Petrov, rečeni Bataluga«). ²² Na kraju 19. st. u Vrbniku na Krku zabilježen je taj naziv u deminutivnom obliku *batalužica*, ali, na žalost, u kontekstu iz kojega mu se značenje ne razabire: »Sufit (granar) rabe za deržat stvare ke redko rabe: kotel od rakije, lanbik, kotel za parit zeli i cernit velna, kože, tikvi, zbanka, batalužica, butraki, mihi...«. ²³ Prije nekoliko godina zabilježen je, konačno, taj naziv i izravno, u Orlecu na Cresu, i to s akcentom *batalùga* i značenjem 'bačva koja se upotrebljava za prenošenje veće količine tekućine' (»barrel used for transporting greater quantities of liquid«), a i s deminutivnim oblikom *batalužica*, uz koji nije navedeno nikakvo posebno značenje. ²⁴ Nazivom *batalùga* danas se u Martinšćici na Cresu označuje »ovalna, plosnata bačvica«, kapaciteta oko 20—25 litara, koja služi »za nošenje vode« (obično se, zajedno s još jednom, natovari na magare ili konja). ²⁵

U sjevernoj Istri ili primorju južno od nje taj je naziv potkraj 19. st. zabilježio Davorin Nemanić, i to s akcentom *batalùga* i značenjem 'vinski sudić' (»vasculum vinarium«). ²⁶ Nemanić je, uz to, na istom području zabilježio i njegov deminutiv, s akcentom *batalužica* i značenjem 'drveni vrčić' (»laguncula lignea«). ²⁷

Od svih iznesenih podataka o nazivu *bataluga* ili *botaluga* Petar je Skok znao samo za onaj Zorin, koji je spomenut u početku poglavlja, da je *batàluga* »u Konavlima bačvica za vodu«. Na osnovi njega Skok se o etimonu naziva *bataluga* izražava dosta nejasno. Ipak, može se zaključiti kako je mislio da je taj naziv, slično kao i naziv *butruga*, upravo hrvatski augmentativ (»-uga je augmentativni sufiks«), izveden od nepotvrđene imenice **bətala*, s korištenom **bət-* < lat. *buttis*. ²⁸ Drugim riječima, slutio je da je i naziv *bataluga*, kao i naziv *butruga*, romansko-hrvatski hibrid, u izvornom značenju 'velika bačva, bačvetina'. Kako nema potvrde da je u hrvatskom jeziku ikad postojala imenica **bətala* ili sl. i kako imenica *bataluga* čak i po Zorinu podatku ne

²¹ Tako po kazivanju dipl. agronoma Kuzme Kaštropila koji je rođen u Blatu na Korčuli (1914), ali je mnogo godina službovao na Pelješcu.

²² Usp. I. Gršković — V. Štefanić, »*Nike uspomene starinske*« Josipa Antuna Petrisa (1787—1868), Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 37, Zagreb 1953, str. 96.

²³ Usp. I. Žic, o. c., str. 248.

²⁴ Usp. H. P. Houtzagers, *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Amsterdam 1985, str. 207.

²⁵ Tako po kazivanju prof. Silvija Vlakančića koji je rođen u Martinšćici. — Dodajem da se po priopćenju akad. Vojmira Vinje sama riječ *bataluga* čuje, s akcentom *batalùga*, i u Hrasti i Grmovu na Cresu, blizu Martinšćice.

²⁶ Usp. D. Nemanić, *Čakavisch-kroatische Studien*, Beč 1884, str. 58.

²⁷ Ib., str. 54.

²⁸ Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *butruga*.

označuje nikakvu veliku bačvu, nego upravo bačvicu, to Skokovo mišljenje ne izgleda nimalo vjerojatno.

Iz građe koju sam iznio proizlazi, međutim, da se bar konavoska, pelješka i creska bataluga ili botaluga, o kojoj imamo dosta sigurnih relevantnih podataka, bitno ne razlikuje od krčke, točnije, vrbničke butrake koja je opisana u prethodnom poglavlju, odnosno od bačvolika suda za vodu koji je poznat i kao *burilo*, *mezarola* ili *mizarola*, *vučija* ili *bučija* itd. Podaci o izgledu bataluge ili botaluge, posebno podatak da je to duguljasta plosnata bačva, nukaju me na zaključak da je naziv *bataluga* ili *botaluga* nastao od talijanske dijalekatske, vjerojatno venecijanske sintagme *bota longa* 'duga bačva':

tal. (ven.) *bota longa* > hrv. (prijelazom *ó* u *u*) *botaluga* > hrv.
(asimilacijom) *bataluga*

Budući da je u Vrbniku na Krku, kako je spomenuto, muški nadimak *Bataluga* zabilježen još u 18. st., to znači da je talijanska sintagma ušla u hrvatski jezik prije 18. st.

Dakako, na kraju se javlja problem spomenute Nemanićeve konstatacije da naziv *bataluga* u sjevernoj Istri ili u primorju južno od nje dolazi u značenju 'vinski sudić' (»vasculum vinarium«) i osobito problem njegove konstatacije da deminutivni oblik *batalužica* dolazi u značenju 'drveni vrčić' (»laguncula lignea«). Šteta je što Nemanić nije potanje iznio gdje je te nazive čuo, da bi se moglo provjeriti žive li oni zaista u značenjima koja im on pridaje. Ako stvarno žive u tim značenjima, nije sasvim jasno kako su ih zadobili.

4. BATALAK I BUTALAK

Naziv *batalak*, gen. *batalaka*, zabilježen je prvi put, koliko mi je poznato, tek prije nekoliko godina, u Orlecu na Cresu, s akcentom *bataläk* i značenjem 'mala bačva sa četiri ručke' (»small barrel with four handles«); s njim je zajedno zabilježen i deminutiv, s akcentom *bataläčič*.²⁹ Naziv *bataläk* živi i u Martinšćici na Cresu. Označuje »pravu malu bačvicu«, kapaciteta do 10 litara, koja služi uglavnom za nošenje vode u ljetnim mjesecima.³⁰

Naziv *butalak*, gen. *butalaka*, dosad, koliko mi je poznato, nije zabilježen nigdje. Utvrdio sam, međutim, da se čuje u Puntu na Krku, s akcentom *butaläk*, gen. *butaläka*. Njime se označuje »prava mala bačvica (nije nimalo plosnata), kapaciteta 3—5 litara«; u njoj se u vrijeme ljetnih poljskih poslova »nosi vino, bevanda ili voda«, a služi »i za držanje rakije«. ³¹

Nazivi *batalak* i *butalak* bez sumnje su istoga porijekla i izvornoga značenja. I u njihovu prvom dijelu moguće je naslućivati romansku kontinuantu lat. *büttis*. No, kako ih protumačiti u cjelini?

²⁹ Usp. H. P. Houtzagers, o. c., str. 207.

³⁰ Tako po kazivanju prof. Silvija Vlakančića koji je rođen u Martinšćici.

³¹ Tako po kazivanju pjesnika Nikole Bonifačića Rožina koji je rođen u Puntu na Krku.

Budući da je ovdje riječ o pravoj, samo maloj bačvi, koja »nije nimalo plosnata«, a, razumije se, ni relativno duga ili kratka, u njezinim bi se nazivima morao kriti ili podatak da je to, naprosto, mala bačva, bačvica ili podatak da je to bačva ili bačvica za vodu, odnosno bevandu, vino, rakiju, alkohol...

Pretpostavka da su ti nazivi nastali od vulgarnolatinske ili romanske sintagme u značenju 'mala bačva' nije nimalo vjerojatna jer u latinskom jeziku nema pridjeva u značenju 'malen' koji bi zajedno s imenicom *büttis* ili njezinom kontinuantom tvorio sintagmu od koje bi ti nazivi mogli normalno nastati. Pokušaj da se ti nazivi izvedu od vulgarnolatinske imenice *bütticula* ili njezine romanske kontinuantne mora se odbaciti zbog više razloga, među kojima se osobito ističe akcenatski. Nameće se, dakle, zaključak da ih treba izvoditi od tročlane dalmatskoromanske, veljotske sintagme koja započinje potvrđenim kontinuantama latinske imenice *büttis*, odnosno riječima *buát da...* i *bott da...* u značenju 'bačva za...'.³² Samo, javlja se problem rekonstrukcije trećega člana te sintagme.

Vidjeli smo da batalak ili butalak služi i za držanje rakije, dakle, vjerojatno i žeste, alkohola. Zato se može pomišljati da je naziv *bataläk* nastao od veljotske sintagme *buát da *älk(ol)*, a naziv *butaläk* od njezine fonetske varijante *bott da *älk(ol)*, i to uz pomoć metateze *alk > lak* (a i disimilacije *l — l > l — ø* ako do nje nije bilo došlo već u veljotskom dijalektu). Treba, međutim, istaći da je riječ **älk(ol)* mogla u veljotskom dijalektu egzistirati samo kao tuđica, i to vjerojatno kao talijanizam, koji je u talijanskom jeziku, gdje egzistira u likovima *älcool*, *älcol* i *älcole*, također tuđica (arabizam!), i to ne osobito stara: u današnjem značenju živi u njemu tek od 16. st.³³ Dakle, pomisao da su nazivi *batalak* i *butalak* nastali od spomenute veljotske sintagme nije bogzna kako uvjerljiva.

Vidjeli smo, s druge strane, da se u batalaku ili butalaku obično za ljetnih poslova nosi piće. Smije se tvrditi da je u njemu prvotno nošena upravo voda (eventualno pomiješana s nešto kvasine), jer je u prošlosti u ljetno doba vina jedva bilo i u imućnijih obitelji. To znači da se u nazivima *batalak* i *butalak* po svoj prilici krije veljotska sintagma u značenju 'bačva za vodu':

1. dalm. rom. (velj.) *buát da *l-ak > hrv. bataläk*
2. dalm. rom. (velj.) *bott da *l-ak > hrv. butaläk*

U vezi s pretpostavljenim dijelom te sintagme treba reći ovo:

1. U veljotskom dijalektu kontinuantna lat. *äqua* dolazi obično u liku *jäkya*.³⁴ Ali, potvrđena je, zajedno s određenim članom, i u liku *l-äkya*.³⁵ Ima razloga za pretpostavku da je s određenim članom živjela — da ostanem na Bartolijevu načinu bilježenja — i u liku **l-ak* (preciznije bi, mislim, bilo **l-akə*); usp., npr., lat. *basilica* > velj. *basalka* i *basalk*, lat. *bucca* > velj.

³² Vidi bilj. 11.

³³ Usp. C. Battisti i G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, knj. 1—5, Firenca 1950—1957, s. v. *älcool*.

³⁴ Usp. M. G. Bartoli, o. c., stup. 188.

³⁵ Ib., stup. 83—89.

buka i *byak*, lat. *musca* > velj. *muasca* i *myask*, lat. *Pascha* (tal. *Pasqua*) > velj. *Puoscuca* i *Puask*, *Pask*, *Puósk*,³⁶ a usp. i lat. *acqua* > furl. *aghe*.

2. Promatra li se veljotska sintagma s gledišta talijanskoga književnoga jezika, u kojem se slične sintagme pojavljuju samo u liku tipa *bicchiere da acqua* 'čša za vodu', moglo bi se pomisliti da u njoj nikako nema mjesta određenom članu, tj. da bi morala glasiti *buát (bott) da *ak*. Međutim, promatra li se ona s gledišta francuskoga književnoga jezika, u kojem se pojavljuju, ili su se donedavna pojavljivale, i sintagme *pot à l'eau* 'vrč za vodu', *pot au lait* 'kanta za mlijeko' i sl.,³⁷ može se zaključiti da u njoj ima mjesta i određenom članu.³⁸ Izgleda da bi taj određeni član morao u njoj stajati — naravno, prije nego što se je kontinuanta lat. *aqua* počela u veljotskom dijalektu javljati s prejotacijom — radi toga da spriječi eliziju, koja bi urodila dvoznačnošću sintagme (ne bi bilo jasno radi li se o bačvi vode ili o bačvi za vodu).

Nazivi *batalak* i *butalak* otkriveni su, kako je spomenuto, tek u najnovije doba, i to na dosta ograničenu području, na dijelu Cresa i Krka. Po tome se čini da su relativno mladi. Izgleda, međutim, da je talijanska, upravo tršćanska sintagma što odgovara onoj veljotskoj od koje vjerojatno potječu, bila u hrvatskom jeziku adaptirana još prije 15. st. Tako se može zaključivati po nadimku ili prezimenu *Batalaga* koje je zabilježeno u gradu Rabu u 15. st.³⁹ Ono je, naime, nastalo, vjerojatno ovako:

tal. (tršć.) *bota da l'aga*⁴⁰ > hrv. (haplogijom) **botalaga* > hrv. (asimilacijom) **batalaga* > hrv. (antroponimizacijom) *Batalaga*

Naravno, nije moguće reći je li naziv **batalaga* upotrebljavan u istom značenju u kojem se danas upotrebljavaju nazivi *batalak* i *butalak*.

5. ZAKLJUČAK

Analiza pokazuje da su svi bačvarski nazivi o kojima je bilo govora — u cijelosti, a ne samo djelomično, romanskoga porijekla. Sudeći po svemu, nastali su odreda prihvaćanjem romanskih sintagama, i to talijanskih i dalmatskoromanskih: tal. *botte tronca* > hrv. *butruga*, dalm. rom. (velj.) *bott *truánka* > hrv. *butraka*, tal. (ven.) *bota longa* > hrv. *botaluga* > hrv. *bata-*

³⁶ Ib., stup. 173, 176, 207, 216.

³⁷ Usp. M. Grevisse, *Le bon usage, Grammaire française*, 12. izd., Pariz 1986, str. 580, § 349. b.

³⁸ Naknadno saznanjem od sveuč. prof. dr. Josipa Jerneja da je pojava određenoga člana u sličnim sintagmama sasvim moguća i u talijanskim dijalektima, a to je ovdje i puno značajnije.

³⁹ Usp. L. Marčić, *Antropogeografska ispitivanja po severodalmatinskim ostrvima (Rab, Pag, Vir)*, Srpski etnografski zbornik, knj. 38, Beograd 1926, str. 312. Taj se nadimak ili prezime, kako je zaključivao već Skok, do danas čuva u ugljanskom toponimu *Batalaža* < **Batalagja* (tj. *vala*). (Usp. P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, knj. 1, Zagreb 1950, str. 108—109.)

⁴⁰ U tršćanskom je dijalektu kontinuanta lat. *aqua* u starije doba potvrđena i u likovima *agua* i *aga*. (Usp. M. Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino*, Trst 1987, s. v. *aqua*.)

luga, dalm. rom. (velj.) *buát da *l-ak* > hrv. *batalak*, dalm. rom. (velj.) *bott da *l-ak* > hrv. *butalak*. Istina je da te sintagme nisu zabilježene čak ni u velikim rječnicima koji su mi bili pristupačni. Ali, to u ovoj prilici ne govori ništa jer se pri ekscerpiranju građe za rječnike, a i pri obradi te građe, takve sintagme, na žalost, često zanemaruju.⁴¹

Résumé

LES TERMES EN TONNELLERIE *BUTRUGA*, *BATALUGA*, *BATALAK* ET LEURS VARIANTES

Sur le territoire adriatique croate existent aussi les suivants six plus ou moins différents termes de tonnellerie qui sont restés pour la plupart jusqu'ici inconnus aux linguistes: *butruga* 'un tonnelet aplati en bois, de capacité de 2—6 litres, servant à porter la boisson' (Korčula, Pelješac), *butraka* 'un tonnelet oblong en bois, de capacité de 20—30 litres, servant à porter de l'eau' (Vrbnik à Krk), *bataluga* ou *botaluga* 'un tonnelet oblong en bois aplati, de capacité de 20—30 litres, servant à porter de l'eau' (Konavli et Pelješac, les îles de Quarnéro), *batalak* ou *butalak* 'un vrai tonnelet, de capacité de 3—10 litres, servant à porter de la boisson ou à y tenir de l'eau-de-vie' (Cres, Punat à Krk). Petar Skok n'en connaissaient que deux d'entre eux (*butruga* et *bataluga*), mais ne connaissant pas l'objet qui était dénommé par ces termes et n'ayant aucune connaissance des variations de ces termes, il ne les a pas expliqués d'une manière acceptable.

Le tout indique que ces termes sont en totalité de provenance romane: tal. *botte tronca* 'un fût incomplet, tronqué' > tal. (syncope dans l'intertonicité) *bott tronca* > cr. (transition de *o* en *u*) **butru(n)ka* > cr. *butruga*; dalmato-rom. (végliote) *bott *truánka* 'un tonneau tronqué' > cr. *butraka*; tal. (vénitien) *bota longa* 'un tonneau long' > cr. *botaluga* > cr. (assimilation) *bataluga*; dalmato-rom. (végliote) *buát da *l-ak* 'tonneau à eau' > cr. *batalak*, dalmato-rom. (végliote) *bott da *l-ak* 'un tonneau à eau' > cr. *butalak*.

⁴¹ Ova je rasprava u skraćenu obliku bila pročitana kao referat na znanstvenom skupu »Skokovi etimološki susreti« koji je održan u Zadru 8. i 9. studenoga 1990.